

Sporda Seyirci Saldırganlığı ve Şiddet Ölçeği Psikometrik özelliklerinin Yeniden Değerlendirilmesi ve Bir Model Testi

Mehmet GÜÇLÜ¹, Ercan POLAT², Kadir YILDIZ³

DOI: <https://doi.org/10.38021/asbid.1180614>

ORJİNAL ARAŞTIRMA

¹Yozgat Bozok Üniversitesi,
Spor Bilimleri Fakültesi,
Yozgat/Türkiye

²Ağrı İbrahim Çeçen
Üniversitesi, Spor Bilimleri
Fakültesi, Ağrı/Türkiye

³Manisa Celal Bayar
Üniversitesi, Spor Bilimleri
Fakültesi, Manisa/Türkiye

Öz
Bu çalışmada, Sporda Seyirci Saldırganlığı ve Şiddet Ölçeğinin Türkçe formunun psikometrik özelliklerinin yeniden değerlendirilmesi ve bir modelin test edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada kullanılan Sporda Seyirci Saldırganlığı ve Şiddet ölçeği Şanlı ve Güçlü (2015) tarafından geliştirilmiştir. 21 madde 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Araştırma verilerinin analizi süreç aşamasında öncelikle SPSS üzerinden Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) uygulanmış ortaya çıkan yapı, Lisrell ile Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile doğrulanmıştır. Sonraki aşamada tekrar SPSS üzerinden güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Son aşamada ise SmartPLS3 üzerinden doğrulayıcı faktör analizi yanı sıra oluşturulan araştırma modeli test edilmiştir. Sonuç olarak, araştırma neticesinde ortaya çıkan 18 madde ve 3 alt boyuttan oluşan *Sporda Saldırganlık Ölçeği*'nin 18-65 yaş spor seyircileri için kullanılabilir bir ölçme aracı olduğuna kanaat getirilmiştir. Ayrıca çalışmada ortaya konan modelin anlamlı olduğu görülmüştür.

Sorumlu Yazar: Ercan
POLAT
ercihanpolat@hotmail.com

Anahtar Kelimeler: Seyirci Saldırganlığı, Sporda Saldırganlık, Geçerlik, Güvenirlik

Re-evaluating the psychometric properties of the Spectator Aggression and Violence in Sports Scale and A Model Test

Yayın Bilgisi

Gönderi Tarihi:
27.09.2022

Kabul Tarihi:
06.12.2022

Online Yayın Tarihi:
28.12.2022

Abstract

This study aims to re-evaluate the psychometric properties of the Turkish version of the Spectator Aggression and Violence in Sports Scale and to test a model. Spectator Aggression and Violence in Sports scale used in the study was developed by Şanlı and Güçlü (2015) and it consists of 21 items and 3 sub-dimensions. In the process of data analysing, firstly Explanatory Factor Analysis (EFA) via SPSS was applied and later the resulting structure was confirmed by Confirmatory Factor Analysis (DFA) via Lisrell. Lastly, in addition to the confirmatory factor analysis via SmartPLS3, designed Research model was tested. As a result, it was revealed that Aggression Scale in Sports, which emerged with 18 items and 3 sub-dimensions as a result of the research, can be used for sports spectators aged 18-65 as a measurement tool. Moreover, the model presented in the study was found to be significant.

Keywords: Spectator Aggression, Aggression in Sports, Validity, Reliability

Giriş

Saldırganlık, başka bir kişiyi sebepsiz yere yaralamayı veya başka bir kişiye yönelik zarar verici saldırılarda bulunmayı amaçlayan davranış biçimi olarak görülmektedir (Berkowitz, 1974, 1993; Eron vd., 1972 Kerr, 2004). Diğer bir aktarımla ise saldırganlık, bir başkasını veya kendini psikolojik veya fiziksel olarak yaralayabilen açık sözlü veya fiziksel bir eylem olarak tanımlanmaktadır (Husman ve Silva, 1984). Saldırganlık bir tutum değil, davranıştır ve incitme niyetiyle işlenen eylemlerde yansıtılır (LeUnes ve Nation, 1989). Düşmanca veya tepkisel olarak gerçekleştirilen saldırganlıklar ise yalnızca bir kişiye zarar verme niyetiyle gerçekleştirilen davranış türü olarak görülmektedir (Silva, 1983).

Sporda saldırganlık ise bir rakibe fiziksel veya psikolojik olarak zarar verme niyetiyle yapılan davranış veya eylemler olarak tanımlanmıştır (Bredemeier, 1985; Silva, 1983). Saldırganlık ile ilişkili yapılan bu tanımlar saldırganlığın, sporcular, antrenörler ve/veya seyirciler tarafından girişilen, başka bir bireye fiziksel olarak vurma ve sözlü taciz gibi geniş kapsamlı eylemleri içerdiğini ortaya koymaktadır. Spor seyircileri tarafından ortaya konulan saldırganlık biçimleri düşmanca ve araçsal olarak iki kategoride sınıflandırılmıştır. Düşmanca seyirci saldırganlığı, başka bir kişiye zarar verme amacıyla öfke tarafından motive edilen şiddetli eylemleri içerir. Örneğin taraftarlar, onlara kızgın oldukları ve onlara fiziksel veya psikolojik olarak zarar vermek istedikleri için oyunculara ve görevlilere müstehcen sözler söyleyebilir veya nesnelere fırlatabilir. Araçsal seyirci saldırganlığında ise mağdurun acı çekmesinden ziyade bir sonuca ulaşmak amacıyla başka bir kişiye zarar vermeyi amaçlayan eylemleri ifade eder. Örneğin taraftarlar, takımlarının başarı şansını artırmak için yetkililere ve rakip oyunculara bağırabilir (Wann, Carlson ve Schrader, 1999). Bu tür davranışlar beraberinde tahrik olgusunu karşımıza çıkarır. Örneğin Yıldırım (2017) araştırmasında, seyircileri saldırganlık davranışına tahrik eden unsurların başında takımın kötü oynaması, rakip seyirci ve hakem davranışları olduğunu ifade ederken, medyada sunulan programlardaki eleştirilerin seyircilerin saldırganlık eğilimlerini tetiklediğini de belirtilmiştir. Benzer şekilde alan yazın araştırmalarında tahrik edici etmenlerin saldırgan davranışların ortaya çıkmasına sebep olduğu ifade edilmektedir (Hilliard ve Johnson, 2018).

Saldırganlık konusunda sıklıkla kullanılan ölçme aracı Buss ve Perry’i (1992) aittir. Buss ve Perry (1992) tarafından oluşturulan ölçme aracı, Buss-Durkee Düşmanlık Envanteri'nin (Buss & Durkee, 1957) güncellenmiş ve psikometrik olarak geliştirilmiş bir versiyonudur. Buss ve Perry (1992) Saldırganlık Anketi'ni oluştururken, fiziksel saldırganlık, sözlü saldırganlık, öfke, dolaylı saldırganlık, kızgınlık ve şüphe dâhil saldırganlığın 6 boyutunu ele almıştır. Yapılan analizler neticesinde bu ölçeğin, fiziksel saldırganlık, sözlü saldırganlık, öfke ve düşmanlık olmak üzere 4 faktörde toplandığı görülmüştür.

Şiddet kavramı ise kişinin kendisine, başka bir kişiye, bir grup veya topluluğa karşı, yaralanma, ölüm, psikolojik zarar, gelişme geriliği veya yoksunluk ile sonuçlanan veya sonuçlanma olasılığı yüksek olan fiziksel güç veya gücün tehdit altında/fiili olarak kasıtlı kullanımı olarak tanımlanmaktadır (Lee, Donnelly vd., 2016). Terry ve Jackson'e (1985) göre şiddet spor ortamında "sporun rekabetçi yapısıyla doğrudan bir ilişkisi olmayan zarar verici davranışlar bütünü ve spor kuralları dışındaki kontrolsüz saldırganlık olayları" olarak ifade edilmektedir. Spor ortamında saldırganlık kavramı ise genel olarak spora katılım ile ilişkilendirilen olumsuz bir kişilik özelliği olarak açıklanmaktadır (Thirer, 1993). Salırganlık ve şiddetin ortaya çıkış nedenleri incelendiğinde, salırganlığın çevresel etmenlerden, şiddetin ise biyolojik nedenlerden kaynaklandığı aktarılmaktadır (Sturmey, 2022).

Sporda salırganlık ve şiddetin teorik açıklamaları büyük ölçüde ana akım psikolojiden gelen açıklamalara dayanmaktadır. Ana akım psikolojiden gelen erken salırganlık teorileri üç ana gruba ayrılabilir. Bunlar biyolojik teoriler (Örneğin; Lorenz, 1966), dürtü teorileri (Örneğin; Dollard vd., 1939; Berkowitz, 1962, 1989) ve sosyal öğrenme teorileridir (Örneğin; Bandura, 1973). Daha sonra Geen (1990, 2001) bilişsel, duyuşsal, davranışsal ve duygusal değişkenlerin etkileşim içinde olduğu bir salırganlık görüşü ortaya koymuştur.

Spor ortamında değerlendirilen salırganlık ve şiddet kavramlarını farklı pencereden ele almak ve çalışmaların kapsamını bu doğrultuda şekillendirmek alan yazın araştırmalarının olumlu sonuçlar ortaya çıkarmasına katkı sağlayacaktır. Öncelikle spor ortamında sporculara yönelik gerçekleştirilen salırganlık ve şiddet ile seyirciler tarafından uygulanan salırganlık ve şiddetin ayrımı yapılmalıdır. Spor ortamlarında gerçekleştirilen bu davranış tiplerinin temellerinin iyi araştırılması sporcu ve seyirciler açısından fiili eylemlerin azalmasına sebep olabilecektir. Spor ortamında seyircileri salırganlık ve şiddet eğilimine yönelten etmenler müsabaka sırasında veya sonrasında istenmeyen olaylara bağlı olarak gerçekleşmektedir (Karagözoğlu ve Ay, 1997). Russell (1993) spor ortamlarını, sadece hoş karşılanmayan kişilerarası salırganlık eylemlerinin yeri değil, aynı zamanda yapılan bu eylemlerin toplumun geniş kesimleri tarafından coşkuyla alkışlandığı tek ortam olduğunu belirtmektedir. Bu durum aslında spor ortamındaki şiddet ve salırganlık davranışlarının, toplum davranışlarıyla nasıl ortaya çıktığını da göstermektedir.

Sofia ve Cruz, (2017), sosyal bir süreç olarak sporu, kültürel ve sosyal yapılarıdaki unsurları güçlendirmek için birbirleriyle etkileşime giren ve onları yeni bir formda yaratan dinamik güçleri içeren bir yapı olarak aktarmaktadır. Bu yapı ise kendi içerisinde sosyal değişim, etkileşim, iletişim, kaynak tahsisi, iş birliği, uyumluluk, sosyalleşme, grup performansı, rekabet, kontrol, çatışma, şiddet ve salırganlık gibi önemli sosyal süreçlerin örneklerine sahiptir.

Spor seyircisinin tüm branşların yanı sıra futbolda daha özel bir yeri olduğu söylenebilir. Özellikle taraftarlık olgusu, futbol seyircilerinin önemli ve hassas maçlar sırasında ve bu maçlardan sonra stadyumlarda sergilediği davranışları etkileyen önemli bir unsur olarak ortaya çıkabilmektedir. Aslında, futbol maçlarında stadyumlarda hakim olan atmosfer, oyuncuları ve seyircileri ortak kural ve normların ihlali nedeniyle agresif ve şiddetli çatışmalara yol açabilecek bir duruma sokmaktadır (Polat ve Sönmezoğlu, 2016).

Sporun süjeleri arasında yer alan izleyicilerin saldırganlık ve ırkçılık gibi olumsuz davranışlar ürettiği bilinmektedir (Konter 2006). Takımda hayati bir rol oynayan spor seyircileri bazen deşarj hissi, sevinç, umut ve heyecan ya da bazen hayal kırıklığı, öfke ve öfke gibi duygusal stres yaşayabilirler (Yaşar 2010). Bireylerin tepkileri de anlık olarak değişebilmekte, neticede bu durumda saldırganlık ve şiddete zemin hazırlayabilmektedir.

Sporda saldırganlık ve şiddetin temelleri üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde üniversite öğrencileri (Özen, Eygü ve Kabakuş, 2013; Özgider ve Akgün, 2021), seyirciler/taraftar grupları (Abbaszadeh vd., 2018; Beşkat, 2016; Block ve Lesneskie, 2018; Knapton vd., 2018; Mil ve Şanlı, 2015; Polat ve Sönmezoğlu, 2016; Polat ve Yıldız, 2021; Toder-Alon vd., 2019) ve medya bağlamı (Özsoy ve Yıldız, 2013) odaklı olarak ele alındığı görülmektedir. Bununla beraber medya ve seyirci etkileşimlerinin ortaya çıkardığı nefret söylemlerinin de saldırganlık ve şiddet oluşumunda etkisi olduğu belirtilmektedir (Özsoy ve Yıldız, 2013).

Başlı başına bir endüstri dalı olan spor etkinlik alanları itibariyle kitleleri etkisi altına alabilmektedir. Bu endüstri içerisinde özellikle futbol ile büyük kitleler sahalarda maç izlemeye gitmekte ve artan rekabet koşulları gerek saha içerisinde gerekse saha dışarısında ciddi sorunları da beraberinde getirmektedir. Öyle ki literatürde, spor branşlarının tamamının yüksek düzeyde saldırganlık ve genellikle hem oyun kuralları dâhilinde olan hem de yaralanma amaçlı olmayan şiddetli fiziksel temas ile karakterize edildiği belirtilmektedir. Bu çalışmada, seyircilerin (bireysel veya gruplar halinde) sporun süjelerine (sporcu, antrenör, seyirci, hakem, yönetici vb.) karşı göstermiş olduğu saldırgan ve şiddet davranışlarının araştırılmasına katkı sağlanması arzu edilmektedir. Bu doğrultuda Sporda Seyirci Saldırganlığı ve Şiddet Ölçeğinin bazı ifadelerinin şiddet ve saldırganlık kavramlarıyla tam olarak örtüşmemesi (Örneğin: Yenilgi sonrası bu yenilginin acısını çıkarırım. Rakip takımın galibiyet alması ya da başarı göstermesi beni derinden etkiler. Maç seyrettiğimde deşarj olurum ve rahatlarım) ile bazı ifade ve alt boyut uyumsuzlukları sebebiyle (Bknz: Tablo 1) mevcut ölçeğin psikometrik özelliklerinin yeniden değerlendirilmesi ve güncellenmesi amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırma, nicel araştırma tekniklerinden betimsel ve ilişkisel tarama modeliyle tasarlanmıştır.

Çalışma Grubu

Katılımcılar, amaçlı örnekleme yöntemleriyle belirlenmiş 18-65 yaş aralığında olan ve herhangi bir spor müsabakasını sahada (yerinde) izlediklerini beyan eden 364 (132 Kadın, 232 Erkek) spor seyircisinden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak anket tekniği tercih edilmiştir. Veriler, araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel formuyla birlikte Şanlı ve Güçlü (2015) tarafından geliştirilen Sporda Seyirci Saldırganlığı ve Şiddet Ölçeği (SSAVS) kullanılarak toplanmıştır.

Sporda Seyirci Saldırganlığı ve Şiddet Ölçeği (SSAVS)

Şanlı ve Güçlü (2015) tarafından geliştirilen ölçme aracı; "Niçin spor seyircisi saldırgan davranıyor?" sorusu temel alınarak sunulmuş maddelere verilen cevapların derecesine göre, seyircinin spor müsabakası ortamındaki saldırganlık düzeyini belirleyerek saldırgan davranışın kaynağını ortaya koymaktadır. Veri toplama aracı, 5'li likert tipi bir yapıya sahip olup, 3 alt boyut ve 21 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğe ilişkin alt ölçekler; *Bilişsel düzeyde saldırganlık (8 Madde)*, *Duyuşsal düzeyde saldırganlık (5 Madde)* ve *Davranışsal düzeyde (8 Madde)* saldırganlıktır.

Bu araştırma kapsamında, Şanlı ve Güçlü (2015) tarafından geliştirilen ölçüm aracı temel alınarak yeni yapı maddeleri düzenlenmiştir. Yeniden yapı geçerliliği sınaması yapılacak olan ölçme aracı için; Spor bilimleri, ölçme değerlendirme ve psiko-sosyal alan uzmanlarından görüşler alınmış ve ölçeğin yeni başlığının "*Sporda Seyircisi Saldırganlık Ölçeği*" olmasına karar verilmiştir. Bu doğrultuda eski yapıdaki maddelerden (m1, m4, m5, m6, m8, m11, m13) yeni yapıya uygun olanlar doğrudan eklenmiş, bir kısım madde ifadelerinde ise (m7, m9, m12, m14, m16, m17, m18, m19, m20, m21) değişikliğe gidilmiştir. Ayrıca eski yapıdaki ifadelerden m2 ve m15 fiziksel saldırganlığı, m3 ve m10 ise doğrudan saldırganlığı ifade etmediği için yeni yapıya alınmamıştır. Bununla birlikte yeni yapıya uzman görüşlerinin de desteğiyle yeni ifadeler (M3, M4, M14, M15) eklenmiştir. Sonuç olarak beklenen üç boyutu destekleyecek nitelikte 22 maddeden oluşan yeni yapı ölçümlenebilir hale getirilmiştir.

Tablo 1

Eski yapı ve güncellenen yeni yapı maddeleri

Eski yapı	Yeni yapı
<i>Davranışsal Saldırganlık</i>	<i>Fiziksel Saldırganlık (Beklenen isim)</i>
M4. Kızdığımda tribüne zarar veririm.	M1. Kızdığımda tribüne zarar veririm.
M20. Takımım yenilirse, rakip oyuncularını ya da seyircisini taşıyan araçları taşlarım. (Düzenlendi)	M2. Takımım yenilirse, rakip takıma (Oyuncusuna, antrenörüne, yöneticisine) saldırıda bulunurum.
M2. Rakip takımın seyircisini düşman olarak görürüm. (Çıkarıldı)	M3. Takımım yenilirse, kendi takımına (Oyuncusuna, antrenörüne, yöneticisine) saldırıda bulunurum. (Eklendi)
M15. Yenilgi sonrası bu yenilginin acısını çıkarırım. (Çıkarıldı)	M4. Takımım yenilirse, rakip seyirciye saldırırım. (Eklendi)
M18. Kızdığımda saha içerisine yanıcı ve yabancı madde atarım. (Düzenlendi)	M5. Kızdığımda saha içerisine yabancı madde (yanıcı, yaralayıcı vb.) atarım.
M6. Arkadaşlarımla beraberken rakip seyirciyle daha rahat kavga ederim.	M6. Arkadaşlarımla beraberken rakip seyirciyle daha rahat kavga ederim.
M5. Rakip seyirci yanlışlıkla bizim tribün tarafına girdiğinde onunla kavga ederim.	M7. Rakip seyirci yanlışlıkla bizim tribün tarafına girdiğinde onunla kavga ederim.
M1. Rakip takımın simgelerini (forma, plaka, flama, maskot vb.) gördüğümde zarar veririm.	M8. Rakip takımın simgelerini (forma, plaka, flama, maskot vb.) gördüğümde zarar veririm.
	M9. Amigoların kışkırtıcı davranışları beni kavgaya daha çok yönlendirir. (Bilişsel boyuttan eklendi)
<i>Bilişsel Boyut</i>	<i>Sözel Saldırganlık (Beklenen isim)</i>
M19. Tuttuğum takımın oyuncusu hata yaptığında ona bağırıp küfür etme meyilli olduğumu düşünüyorum. (Düzenlendi)	M10. Tuttuğum takımın oyuncusu hata yaptığında, ona bağırıp küfür ederim.
M17. Amigoların davranışlarının, beni daha çok küfür etmeye yönelttiğini düşünüyorum. (Düzenlendi)	M11. Amigoların davranışları, beni daha çok küfür etmeye yönlendirir.
M16. Hakem takımım aleyhine karar verirse ona bağırıp küfür etmeyi düşünürüm. (Düzenlendi)	M12. Hakem takımımın aleyhine karar verirse ona bağırıp hakaret ederim.
M9. Rakip sporcuların gol sonrası sevinmesi beni tahrik ettiğini düşünüyorum. (Düzenlendi)	M13. Rakip sporcuların gol sonrası sevinmesi beni küfür etmeye yönlendirir.
M21. Amigoların davranışlarının, beni daha çok kavgaya yönelttiğini düşünüyorum. (Düzenlendi-Fiziksel Saldırganlık boyutuna taşındı)	M14. Takımım yenilirse rakip takım taraftarına sözlü tacizde (hakarete) bulunurum. (Eklendi)
M7. TV'deki spor tartışma programlarının beni rakip takıma karşı kızgınlığımı artırdığını düşünüyorum. (Düzenlendi-Tahrik boyutuna taşındı)	M15. Takımım yenilirse hakem/hakemlere sözlü saldırıda (hakarete) bulunurum. (Eklendi)
M14. Yazılı basının manşetleri beni rakip takıma karşı kızgınlığımı artırdığımı fark ettim. (Düzenlendi-Tahrik boyutuna taşındı)	
M12. Maç öncesi yöneticilerin açıklamaları beni rakip takıma karşı tahrik ettiğini düşünüyorum. (Düzenlendi-Tahrik boyutuna taşındı)	
<i>Duyuşsal Boyut</i>	<i>Tahrik (Beklenen isim)</i>
M8. Hakem, takımım aleyhine hatalı karar verirse sinirlenirim.	M16. Hakem, takımım aleyhine hatalı karar verirse sinirlenirim.
M11. Takımına destek olmam engellenirse öfkelenirim.	M17. Takımına destek olmam engellenirse öfkelenirim.
M13. Yenilgiyi kabullenemem.	M18. Yenilgiyi kabullenemem.
M3. Rakip takımın galibiyet alması ya da başarı göstermesi beni derinden etkiler. (Çıkarıldı)	M19. Maç öncesi yöneticilerin açıklamaları beni rakip takıma karşı tahrik eder. (Bilişsel boyuttan eklendi)

M10. Maç seyrettiğimde deşarj olurum ve rahatlarım.
(Çıkarıldı)

M20. Yazılı basının kışkırtıcı manşetleri, rakip takıma karşı kızgınlığımın artmasına sebep olur.

(Bilişsel boyuttan eklendi)

M21. TV'deki kışkırtıcı spor tartışma programları, rakip takıma karşı kızgınlığımın artmasına sebep olur.

(Bilişsel boyuttan eklendi)

M22. Sosyal medyadaki kışkırtıcı söylemler, rakip takıma karşı kızgınlığımın artmasına sebep olur.

(Bilişsel boyuttan eklendi)

Araştırma Etiği

Çalışmanın etik uygunluğuna ilişkin karar, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulunun 22.06.2022 tarih ve 189 sayılı karar numarası ile alınmıştır.

Verilerin Toplanması

Veriler online anket yöntemi üzerinden toplanmıştır. Veri toplama aracı olarak Google Forms üzerinden ölçüm aracının yapısı oluşturulmuştur. Sosyal medya aracılığıyla paylaşımlar yapılarak katılım gösteren spor seyircilerine ulaşılmıştır. Veri toplama araçlarının ön bölümüne gönüllü onam formu yerleştirilmiştir ve bu doğrultuda katılımcıların gönüllü onamları alınmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizi sürecinde elde edilen verilerin kapsamlı analizine ilişkin olarak SPSS, Lisrell ve SmartPLS3 nicel veri analiz programlarından faydalanılmıştır. Öncelikle SPSS üzerinden açıklayıcı faktör analizi uygulanmış çıkan yapı Lisrell üzerinden DFA analizi ile doğrulanmıştır. Sonraki aşamada tekrar SPSS üzerinden güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Son aşamada ise SmartPLS3 üzerinden doğrulayıcı faktör analizi yanı sıra oluşturulan araştırma modeli modeli test edilmiştir.

Bulgular

AFA Bulguları

Tablo 2

Seyirci Saldırganlığı Ölçeğine İlişkin AFA sonuçları

Maddeler	Faktör Yükleri			Açıklanan Varyans %
	F1	F2	F3	
M1	0,800			1. Faktör 29,73
M2	0,823			
M3	0,823			
M4	0,818			
M5	0,854			
M6	0,602			
M7	0,769			
M8	0,691			
M10		0,757		2. Faktör 20,95
M11		0,613		

M12	0,817		
M13	0,661		
M14	0,690		
M15	0,722		
M18		0,577	
M19		0,796	
M20		0,817	3. Faktör
M21		0,815	20,72
M22		0,743	
Kaiser-Meyer-Olkin Örnekleme Yeterlilik Ölçümü:	0,942		Toplam 71,40
Bartlett Küresellik testi	Yaklaşık Ki-kare Serbestlik derecesi Anlamlılık	5669,45 171 0,00	

Faktör analizi iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk yapılan aşamada üç faktörlü yapı ortaya çıkmış ancak bazı maddelerin iki faktördeki yük değer 0.100 altında olması sebebiyle (M9), bazı maddelerinde modelde istenen boyutun altında toplanmaması sebebiyle (M16 ve M17) çıkarımları gerçekleştirilmiştir. İkinci aşama da yapılan AFA sonucunda yukarıdaki tablo bulguları elde edilmiştir. Tablo 2 bulgularına göre KMO ve Bartlett sonuçları kullanılan verilerin AFA'ya uygunluğunu onaylanmıştır. Varimax döndürme yöntemi kullanılarak yapılan temel bileşenler analizinde ölçek yapısının özdeğeri 1'den büyük 3 faktör altında toplandığı ve açıklanan toplam varyansın %71,40 olduğu belirlenmiştir. Birinci faktörde Faktör Yük değerlerinin 0,854 ile 0,602 arasında, ikinci boyuttaki faktör yük değerlerinin 0,817 ile 0,613 arasında ve son olarak üçüncü boyuttaki faktör yük değerlerinin 0,817 ile 0,577 arasında olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlardan sonra öncesinde planlandığı gibi birinci boyut *Fiziksel Saldırganlık*, ikinci boyut *Sözel Saldırganlık* üçüncü boyut ise *Tahrik* olarak adlandırılmıştır. Bu boyutlar aşağıdaki gibi tanımlanmıştır.

Fiziksel saldırganlık boyutu ifadeleri, sporun içerisindeki takım, oyuncu, yönetici, antrenör ve taraftar gibi süljelere, doğrudan fiili saldırganlık eylemlerini içeren saldırıda bulunmak, fiziki zarar vermek ve kavga etmek gibi davranışları tanımlamaktadır.

Sözel saldırganlık boyutu, yine sporun içerisindeki süljelere yönelik sözlü davranışları içeren küfür ve hakaret etme eylemlerini tanımlamaktadır.

Tahrik boyutu ise; takımın başarısızlığı, yöneticilerin açıklamaları, medyada yer alan gerilim artırıcı yazılı ve görsel haberler ve tartışma programları gibi olumsuz algılanan durumların oluşturduğu gerilim duyma, kızgınlık ve tahrik olma gibi kışkırtıcı duyguların oluşumunu ifade etmektedir.

Bu işlem sonrasında ikinci aşamaya geçilerek elde edilen verilere ilişkin Lisrell programı üzerinden DFA sonuçları gözlenmiştir.

DFA Bulguları (Lisrell Bulguları)

Tablo 3

Seyirci Saldırganlığı ölçeğine ilişkin DFA bulguları

Uyum İndeksi	İlk aşama Değerleri	Son aşama değerleri	İyi uyum	Kabul edilir uyum
P değeri	0,00	0,00		
χ^2/sd	3,85	3,00	$0 \leq \chi^2/sd \leq 2$	$2 \leq \chi^2/sd \leq 5$
RMSEA	0,089	0,074	$0,00 \leq RMSEA \leq 0,05$	$0,05 \leq RMSEA \leq 0,08$
SRMR	0,054	0,047	$0,00 \leq SRMR \leq 0,05$	$0,05 \leq SRMR \leq 0,10$
GFI	0,86	0,90	$0,95 \leq GFI \leq 1,00$	$0,90 \leq GFI \leq 0,95$
AGFI	0,82	0,86	$0,90 \leq AGFI \leq 1,00$	$0,85 \leq AGFI \leq 0,90$
IFI	0,97	0,98	$0,95 \leq IFI \leq 1,00$	$0,90 \leq IFI \leq 0,95$
NFI	0,97	0,97	$0,95 \leq NFI \leq 1,00$	$0,90 \leq NFI \leq 0,95$
NNFI	0,97	0,98	$0,97 \leq NNFI \leq 1,00$	$0,95 \leq NNFI \leq 0,97$
CFI	0,97	0,98	$0,97 \leq CFI \leq 1,00$	$0,95 \leq CFI \leq 0,97$

Critical N: 146

Tablo 3'te seyirci saldırganlık ölçeğine ilişkin DFA sonuçları verilmiştir. AFA'dan elde edilen 19 maddelik yapı için üç aşamalı DFA analizi gerçekleştirilmiştir. İlk aşama analiz sonucunda RMSEA, GFI ve AGFI değerlerinin yeterlik uyum indeksi ölçütlerini karşılayamadığı görülmüştür. Bu doğrultuda programın önerdiği modifikasyon önerileri incelenmiştir. Aynı boyutlara ait modifikasyon önerilerinin tamamı değerlendirilmiş ve analiz tekrar edilmiştir. Bu analiz sonucunda diğer sorunlu iki indekste iyileşme görülürken GFI (0,89) yeterli sınırın altında kalmıştır. Son olarak modifikasyon önerilerinde en fazla tekrar edilen maddeler incelenmiştir. Madde 8 modifikasyon önerisinde en çok tekrar eden olarak görülmüş ve analizden çıkarılmıştır. Böylece madde sayısı 18'de düşmüştür. Son aşama uyum iyiliği sonuçları tablo 3 içinde görülmektedir. Ayrıca elde edilen son aşama sonuçlarına ilişkin standart yükler, R² ve t değerleri tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4

Saldırganlık ölçeği DFA bulguları Standart yükler R² ve t değerleri

Maddeler	Standart yükler	R ²	t değeri
<i>Fiziksel Saldırganlık</i>			
M1	0,81	0,66	18,51
M2	0,84	0,71	19,51
M3	0,82	0,68	18,84
M4	0,86	0,74	20,35
M5	0,88	0,77	20,91
M6	0,73	0,53	15,78
M7	0,79	0,62	17,65
<i>Sözel Saldırganlık</i>			
M10	0,78	0,60	17,16
M11	0,80	0,64	17,85
M12	0,78	0,60	17,18
M13	0,79	0,62	17,60
M14	0,81	0,66	18,14
M15	0,88	0,77	20,58
<i>Tahrik</i>			

M18	0,59	0,35	11,77
M19	0,80	0,64	17,86
M20	0,86	0,74	19,71
M21	0,85	0,72	19,18
M22	0,84	0,70	19,06

Tablo 4 incelendiğinde üç boyuta ilişkin tüm maddelerin standart yük, R² ve t değerlerinin kabul edilir sınırlarda olduğu görülmektedir. Bununla birlikte en yüksek standart yük, R² ve t değerine Fiziksel Saldırganlık boyutunda madde 5'in, Sözel Saldırganlık boyutunda madde 15'in ve Tahrik boyutunda madde 20'nin sahip olduğu belirlenmiştir.

Madde Ayırt Ediciliği ve Güvenilirlik Sonuçları

DFA yeterliliğinin sağlanmasıyla birlikte bir sonraki aşamada madde ayırt ediciliği, boyut ilişkisel korelasyonu, düzeltilmiş madde toplam korelasyonu, Spearman-Brown iki yarı test korelasyonu ve Cronbach's Alpha katsayıları incelenmiştir (Tablo 5).

Tablo 5

Seyirci Saldırganlığı Ölçeği için alt-üst %27'lik farklar, düzeltilmiş madde toplam korelasyonu Spearman Brown iki yarı test korelasyonu ve Cronbach's Alpha katsayısı

Maddeler	Alt-Üst %27'lik farklar**	Düzeltilmiş madde toplam korelasyonu	Spearman-Brown iki yarı test korelasyonu	Cronbach's Alpha
<i>Fiziksel Saldırganlık</i>				
M1	8,72	0,63		
M2	8,96	0,68		
M3	8,12	0,64		
M4	8,79	0,67	0,91	0,93
M5	7,64	0,67		
M6	15,01	0,71		
M7	8,91	0,65		
<i>Sözel Saldırganlık</i>				
M10	24,74	0,72		
M11	19,39	0,74		
M12	36,77	0,69	0,88	0,92
M13	19,19	0,74		
M14	13,08	0,75		
M15	18,04	0,81		
<i>Tahrik</i>				
M18	60,02	0,51		
M19	23,53	0,69		
M20	27,81	0,74	0,88	0,88
M21	23,26	0,70		
M22	35,37	0,73		
Toplam:			0,85	0,94

**p = 0,000

Tablo 5'teki sonuçlar incelendiğinde maddelerin tümünde aşağıdan yukarıya puan sıralamasında alt ve üst dilim %27'lik kısımlar arasında anlamlı ayırt edici farkların (p<0,001) olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca tüm ifadelerin düzeltilmiş madde toplam korelasyonları ölçülmüş ve bu

değerlerin 0,51 ile 0,81 aralığında dağıldığı görülmüştür. Ayrıca hem Spearman-Brown iki yarı test korelasyonlarında hem de Cronbach's Alpha katsayılarında oldukça makul puanların elde edildiği belirlenmiştir. Bu işlemler sonrasında saldırganlık ölçeği boyut ortalamalarını ve boyutlar arası korelasyonları gösteren sonuçlar incelenmiştir (Tablo 6).

Tablo 6

Saldırganlık Ölçeği boyut ortalamaları ve ilişki korelasyonlar (r)

	\bar{x}	S	Fiziksel Saldırganlık	Sözel Saldırganlık	Tahrik
Fiziksel Saldırganlık	1,33	0,72	1		
Sözel Saldırganlık	1,69	1,00	0,66**	1	
Tahrik	1,98	1,10	0,55**	0,73**	1

**p = 0,000

Tablo 6 bulgularına göre boyutlar arasında anlamlı pozitif yönde orta ve yüksek düzey ilişkilerin olduğu belirlenmiştir. Boyut ortalamaları açısından en yüksek değerlendirildiğinde tümü ortalama değerinin altında puanlar almış olsa da kendi aralarında en yüksek değere tahrik boyutunun, en düşük değere ise fiziksel saldırganlık boyutunun sahip olduğu tespit edilmiştir.

Bu aşamadan sonra ölçüm Smart PLS3 programı üzerinden hem farklı bakış açısıyla yeni bir doğrulayıcı faktör analizi ve diğer geçerlilik ve güvenilirlik analizleri hem de saldırganlık boyutları arasında oluşturulan model yapısının test edilmesi sürecine geçilmiştir.

Smart PLS DFA Analizi ve Araştırma Modelini Test Etme

Smart PLS'de oluşturulan hipotezlerle ilişkili teorik modelinin doğrulanması öncesinde modelde kullanılan değişkenlerin geçerlilik ve güvenilirlik analizlerinin yapılması gereklidir. Bu bilgiler ölçüm modeli başlığı altında anlatılmıştır. Araştırma modeli için ise geliştirilen hipotezler aşağıda maddeler halinde verilmiş ve teorik model görüntüsü şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. Teorik model

H1. Tahrik boyutunun Sözel saldırganlık üzerine anlamlı pozitif etkisi vardır.

H2. Sözel Saldırganlık boyutunun fiziksel saldırganlık üzerine anlamlı pozitif etkisi vardır.

H3. Tahrik boyutunun Fiziksel Saldırganlık üzerine anlamlı pozitif etkisi vardır.

H4. Sözel saldırganlık boyutu tahrik ve fiziksel saldırganlık arasındaki etkiye aracılık eder.

Ölçüm Modeli

Ölçüm modelini değerlendirmek için dış yükler (Outer Loadings), çıkartılmış ortalama varyanslar (Average Variances Extracted AVE= yakınsak geçerliliği), Cronbach's Alpha (α) ve Composite Reliability (CR) değerleri incelenmiştir. PLS analizinde Outer Loadings değerinin 0.70'in, Cronbach's Alpha değerlerinin 0.70'in, AVE değerinin 0.50'nin, CR değerinin de 0.70'in üzerinde olması beklenmektedir (Alpar, 2010; Fornell ve Larcker, 1981; Hair vd., 2014). Model için analiz iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada yapılan analiz sonrası tüm maddelerin Outer Loadings değerleri incelenmiş ve M18'in alt sınır olan 0.70'i geçemediği gözlenmiştir. Bu madde ölçüm modelinden çıkarılmış ve ikinci aşama analizi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlar aşağıdaki tabloda sunulmuştur (Tablo 7).

Tablo 7

Yapı geçerliliği ve güvenilirliği ikinci aşama sonuçları

Boyutlar	Maddeler	Outer Loadings	CR	AVE	α
Fiziksel Saldırganlık	M1	0,837	0,947	0,718	0,934
	M2	0,869			
	M3	0,860			
	M4	0,878			
	M5	0,890			
	M6	0,776			
	M7	0,818			
Sözel Saldırganlık	M10	0,829	0,937	0,714	0,920
	M11	0,824			
	M12	0,839			
	M13	0,827			
	M14	0,852			
	M15	0,895			
Tahrik	M18	0,664	0,934	0,781	0,906
	M19	0,849			
	M20	0,907			
	M21	0,900			
	M22	0,877			

Tablo 7 sonuçları değerlendirildiğinde analize alınan maddelerin Outer Loading skorlarının 0.776 (M6) ile 0.907 (M7) arasında değerler aldığı gözlenmiştir. Tablodaki CR ve Cronbach's Alpha değeri incelendiğinde tüm değişkenlerin 0.70'den yüksek olduğu ve oldukça iyi güvenilirlik değerlerine sahip oldukları belirlenmiştir. Bu bilgilerin yanı sıra bir yakınsak geçerlilik olan (convergent validity) AVE değerleri de alt sınır olan 0.50'nin üzerinde skorlar almıştır. Tablo 8'de

ise Fornell-Larcker Criterion ve Heterotrait-Monotrait Ratio (HTMT) kullanılarak ölçüm modelinin ayırma geçerliliği (Discriminant validity) sonuçları verilmiştir.

Tablo 8

Ayırma Geçerliliği – Fornell-Larcker Criterion and Heterotrait-Monotrait Ratio (HTMT)

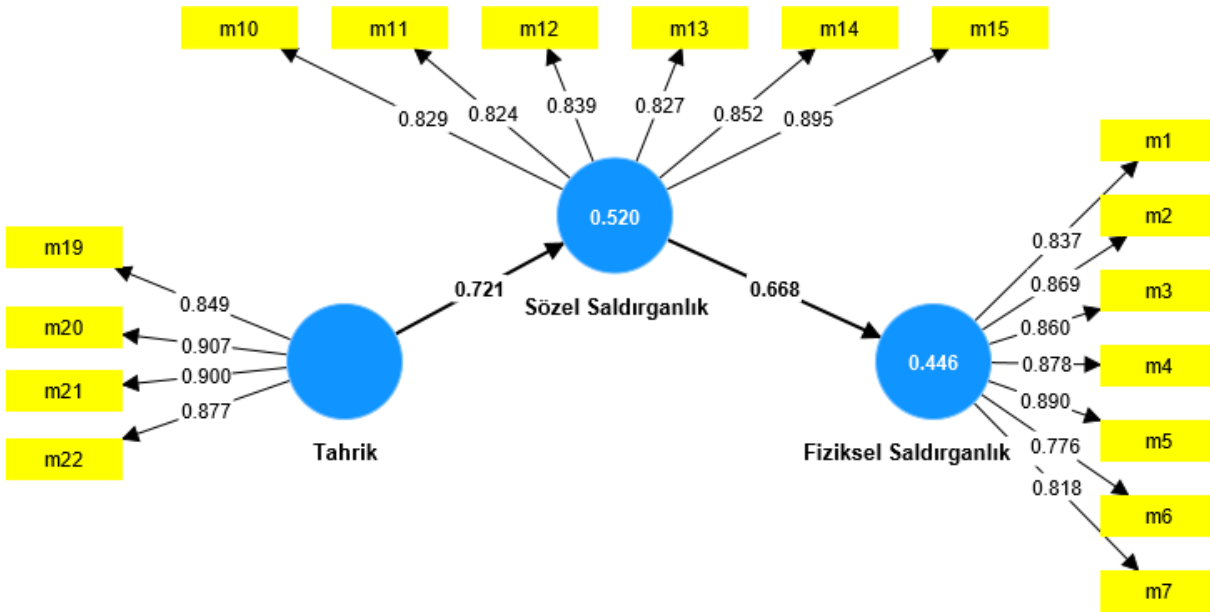
Model	Analiz tipi	Boyutlar	Fiziksel Saldırganlık	Sözel Saldırganlık	Tahrik
Ölçüm Modeli	Fornell-Larcker Criterion	Fiziksel Saldırganlık	0.847		
		Sözel Saldırganlık	0.668	0.845	
		Tahrik	0.548	0.721	0.883
	Heterotrait-Monotrait Ratio (HTMT)	Fiziksel Saldırganlık	-		
		Sözel Saldırganlık	0.714	-	
		Tahrik	0.592	0.788	-

Tablo 8’de yer alan Fornell-Larcker Criterion’ne göre ayırma geçerliliği içinde her bir yapının AVE’nin karekökünün yapılar arasındaki korelasyonlardan daha büyük olması beklenir (Fornell ve Lacker, 1981). Fornell-Larcker Criterion analizindeki koyu yazılı değerler ise AVE değerlerinin karekökünü göstermektedir. Bulgu sonuçları gözlemlendiğinde AVE kareköklerinin yapılar arasındaki diğer korelasyon değerlerinden büyük olduğu anlaşılmaktadır.

Ayırma geçerliliğinde kullanılan başka bir analiz yöntemi ise Heterotrait-Monotrait Ratio (HTMT) tekniğidir (Hair vd., 2014). Eğer değişkenlere ilişkin elde edilen tüm HTMT değeri 0.90’ın altında ise, ölçüm modelinin ayırt edici geçerliliği kabul edilir (Henseler, Ringle ve Sarstedt, 2015). HTMT için tablo sonuçları incelendiğinde gözlenen değerlerin tümünün referans değer olan 0.90’dan daha düşük olduğu görülmektedir. Sonuç olarak tablo 7 ve tablo 8’de yer alan bulgular doğrultusunda test edilen ölçüm modelinin geçerli ve güvenilir olduğu kabul edilmiştir.

Araştırma Modeli

PLS analizinde ölçüm modelinin geçerli ve güvenilir kabul edilmesi sonrası araştırma modelinin (Structural model) doğrulanması aşamasına geçilir. Aşağıda yer alan şekil 2’de PLS analizi sonucu elde edilen araştırma modelinin görüntüsü yer almaktadır.

Şekil 2. Smart PLS Araştırma Modeli

Şekil 2’deki faktörler arası bulgulara göre, Tahrik ve sözel saldırganlık arasında elde edilen beta katsayısı 0.721 iken tahrik boyutu sözel saldırganlığı 0.520 (%52) düzeyinde açıklamaktadır. Sözel saldırganlık ve fiziksel saldırganlık arasındaki beta katsayısı 0.668 değerine sahip iken sözel saldırganlık boyutu fiziksel saldırganlığı 0.446 (%44) düzeyinde açıklamaktadır.

Şekil 2’de görülen yol katsayılarının anlamlı olup olmadığını belirlemek için ise t değerlerinin tespit edilmesi gerekir. Yapısal modeli ve hipotezleri test etmek için modelde yer alan yol katsayılarının gerçek değerleri büyük örneklerde daha gerçekçi biçimde belirlenmektedir. Büyük örneklemere ulaşmak için yeniden örnekleme yöntemi olan bootstrapping algorithm (5000 yeniden örnekleme) kullanılması gerekir. Bootstrapping ile iç ve dış modeller için anlamlı t değerleri üretilmektedir. Çift kuyruklu t-değerinin 1,96’lık değeri aştığı takdirde 0,05 düzeyinde, 2,56’lık değeri aştığı takdirde ise 0,01 düzeyinde anlamlı olacağı bilinmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyükoztürk, 2010; Hair vd., 2014). Bu bilgiler ışığında bootstrapping algorithm kullanılarak hipotezler çerçevesinde kurulan içsel modele ait yapının anlamlılığı test edilmiştir (Tablo 9).

Tablo 9

İçsel yükler, yol katsayıları (path coefficients) ve t değerleri

Nihai Sonuçlar	Yollar	Beta	t değeri	p
Path coefficients	Tahrik → Sözel Saldırganlık	0.721	22,916	0.000
	Sözel Saldırganlık → Fiziksel Saldırganlık	0.668	15,147	0.000
Total indirect effects	Tahrik → Fiziksel Saldırganlık	0.482	11,412	0.000

Spesific indirect effects	Tahrik → Sözel Saldırganlık → Fiziksel Saldırganlık	0.482	11,412	0.000
---------------------------	---	-------	--------	-------

Uyum İndeksleri: (SRMR = 0,057) (Ki kare = 564,54) (NFI = 0,892)

Tablo 9 incelendiğinde oluşturulan modeldeki (internal loadings) bağlantıların t değerlerinin tümünün 2.56 değerinden daha yüksek ve anlamlı sonuçlar verdiği görülmektedir. Ayrıca tablo altında verilen modele ilişkin uyum indeksleri incelendiğinde SRMR değerinin 0,057 ve NFI değerinin de 0,892 olduğu görülmektedir. Son aşama ise dış modelin t değerleri üzerinden anlamlılık gücünü belirlemektir. Sonuçlar tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10

Dış yüklerin (Outer Loadings) T-değerleri

Maddeler	Fiziksel Saldırganlık	Sözel Saldırganlık	Tahrik	p
M1	16,323			0.000
M2	25,613			0.000
M3	23,436			0.000
M4	34,941			0.000
M5	34,145			0.000
M6	24,224			0.000
M7	19,325			0.000
M10		31,548		0.000
M11		28,305		0.000
M12		44,109		0.000
M13		29,576		0.000
M14		37,158		0.000
M15		55,851		0.000
M19			34,469	0.000
M20			65,764	0.000
M21			56,660	0.000
M22			57,073	0.000

Tablo 10'da görüldüğü gibi t değerlerinin hepsi 2.56'dan büyük olduğu için %99 düzeyinde yol katsayıları anlamlıdır. Elde edilen en küçük t değeri 13.323 (M1), en büyük t değeri ise 65,764 (M20)'dir. Tüm bu yapılan analizlerden yola çıkarak araştırma modeli için oluşturulan hipotezlerin sonuçları tablo 11 de verilmiştir.

Tablo 11

Hipotez test Sonuçlarının özeti

Hipotezler	Hipotez test sonucu
H1. Tahrik boyutunun Sözel saldırganlık üzerine anlamlı pozitif etkisi vardır.	Kabul
H2. Sözel Saldırganlık boyutunun fiziksel saldırganlık üzerine anlamlı pozitif etkisi vardır.	Kabul
H3. Tahrik boyutunun Fiziksel Saldırganlık üzerine anlamlı pozitif etkisi vardır.	Kabul
H4. Sözel saldırganlık boyutu tahrik ve fiziksel saldırganlık arasındaki etkiye aracılık eder	Kabul

Tartışma ve Sonuç

Geçerlik ve Güvenirlilik

İlk olarak açıklayıcı faktör analizinin yapıldığı çözümlene sürecinde verilerin faktör analizine uygunluğunu test etmek için KMO ve Bartlett küresellik testi sonuçları incelenmiştir (Tablo 2). Nitekim KMO'nun .60'dan yüksek ve Bartlett sonuçlarının da anlamlı çıkması AFA için uygunluğun bir göstergesidir (Huck, 2012; Tabachnick ve Fidell, 2015; Şencan 2005). İki aşamada gerçekleşen analizde özdeğeri 1'den büyük üç faktörlü yapı ortaya çıkmış ve açıklanan toplam varyans %71,4 olarak belirlenmiştir (Tablo 2). Sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalarda açıklanan varyans oranlarının %40 ile %60 arasında olması yeterli görülmektedir (Alpar, 2010; Tavşancıl, 2006). Madde 9'un iki faktördeki yük değeri arasındaki fark 0,100'den küçük olması sebebiyle (Şencan, 2005) çıkarım gerçekleştirilmiştir. Ayrıca M16 ve M17 araştırmacıların planlandığı gibi istenen boyutta toplanmaması sebebiyle analizden çıkarılmıştır. Bu çerçevede faktör yük değerleri 0,577 ve üstünde olan 19 maddeli Spor Seyircisi Saldırganlık Ölçeği 3 boyutlu olarak ortaya çıkmıştır.

Sonraki aşamada Lisrell istatistik programı üzerinden 19 maddelik ölçüm modeli için DFA analizleri gerçekleştirilmiştir. Üç aşamada gerçekleşen çözümlene analizinin ilk aşamasında (RMSEA, GFI ve AGFI) bazı uyum iyiliği değerlerinin gerekli sınırları karşılayamadığı görülmüş ve bu doğrultuda programın önerdiği modifikasyon önerileri incelenmiştir. Aynı boyutlara ait modifikasyon önerilerinin tamamı değerlendirilmiş ve analiz tekrar edilmiştir. Bu analiz sonucunda GFI indeksinin yeterli sınırın altında kaldığı görülmüştür. Bu sebeple modifikasyon önerilerinde en fazla tekrar edilen maddeler (Şimşek, 2007) incelenmiştir. Madde 8 modifikasyon önerisinde en çok tekrar eden olarak görülmüş ve analizden çıkarılmıştır. Böylece madde sayısı 18'e düşmüştür.

DFA sonucu elde edilen üç boyuta ilişkin tüm maddelerin standart yük, R^2 ve t değerlerinin kabul edilir sınırlarda olduğu belirlenmiştir. Nitekim Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk (2010) gözlenen ve gizli değişkenlerin birbiri arasındaki ilişkiyi gösteren t-değeri 1,96'yı aşınca 0,05 seviyesinde; 2,56'yı aşınca da 0,01 seviyesinde anlamlı olacağını ifade etmektedir. Ayrıca gözlenen ve gizli değişken arasındaki korelasyonu ifade eden R^2 bu iki değişken arası ilişkinin gücünü göstermektedir (Şimşek, 2007). Bu çerçevede yapı için elde edilen değerlerin yeterli sınırlar içinde olduğu söylenebilir.

DFA sonrasında yapılan madde ayırt ediciliği analizlerinde tüm maddelerde aşağıdan yukarıya puan sıralamasında alt ve üst dilim %27'lik kısımlar arasında anlamlı ayırt edici farkların olduğu tespit edilmiştir (Tablo 5). Bu sonuçlar maddelerin ayırt edici ölçümler yapabileceğini göstermiştir. Ayrıca tüm ifadelerin düzeltilmiş madde toplam korelasyonları ölçülmüş ve bu değerlerin 0,51 ile 0,81 aralığında dağıldığı görülmüştür. Madde toplam korelasyon değerlerinin 0,30

üstü ve pozitif yönlü olması elde edilen yapının iç tutarlılığının yüksek olduğuna işaret etmektedir (Büyüköztürk, 2006). Bununla birlikte hem Spearman-Brown iki yarı test korelasyonlarında hem de Cronbach's Alpha katsayılarında oldukça makul puanların elde edildiği belirlenmiştir. Çünkü literatürde, 0.7 ile 0.9 arasındaki katsayıların "iyi" sınıfında değerlendirildiği söylenebilir (George ve Mallery, 2003) Yine boyutlar arasında yapılan korelasyon analizinde anlamlı pozitif yönde orta ve yüksek düzey ilişkilerin olduğu belirlenmiştir. Bu durum da değişkenler arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010).

Bu aşamadan sonra ölçüm Smart PLS3 programı üzerinden hem farklı bakış açısıyla yeni bir doğrulayıcı faktör analizi ve diğer geçerlilik ve güvenilirlik analizleri hem de saldırganlık boyutları arasında oluşturulan model yapısının test edilmesi sürecine geçilmiştir.

Ölçüm modelini değerlendirmek için dış yükler (Outer Loadings), çıkartılmış ortalama varyanslar (Average Variances Extracted AVE= yakınsak geçerliliği), Cronbach's Alpha (α) ve Composite Reliability (CR) değerleri incelenmiştir. PLS analizinde Outer Loadings değerinin 0.70'in, Cronbach's Alpha değerlerinin 0.70'in, AVE değerinin 0.50'nin, CR değerinin de 0.70'in üzerinde olması beklenmektedir (Alpar, 2010; Fornell ve Larcker, 1981; Hair vd., 2014). Model için analiz iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada yapılan analiz sonrası tüm maddelerin Outer Loadings değerleri incelenmiş ve M18'in alt sınır olan 0.70'i geçemediği gözlenmiştir. Bu madde ölçüm modelinden çıkarılmış ve ikinci aşama analizi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlar aşağıdaki tabloda sunulmuştur (Tablo 7).

Tablo 7 sonuçları değerlendirildiğinde analize alınan maddelerin Outer Loading skorlarının 0.776 (M6) ile 0.907 (M7) arasında değerler aldığı gözlenmiştir. Tablodaki CR ve Cronbach's Alpha değeri incelendiğinde tüm değişkenlerin 0.70'den yüksek olduğu ve oldukça iyi güvenilirlik değerlerine sahip oldukları belirlenmiştir. Bu bilgilerin yanı sıra bir yakınsak geçerlilik olan (convergent validity) AVE değerleri de alt sınır olan 0.50'nin üzerinde skorlar almıştır. Tablo 8'de ise Fornell-Larcker Criterion ve Heterotrait-Monotrait Ratio (HTMT) kullanılarak ölçüm modelinin ayırma geçerliliği (Discriminant validity) sonuçları verilmiştir.

Tablo 8'de yer alan Fornell-Larcker Criterion'ne göre ayırma geçerliliği içinde her bir yapının AVE'nin karekökünün yapılar arasındaki korelasyonlardan daha büyük olması beklenir (Fornell ve Lacker, 1981). Fornell-Larcker Criterion analizindeki koyu yazılı değerler ise AVE değerlerinin karekökünü göstermektedir. Bulgu sonuçları gözlendiğinde AVE kareköklerinin yapılar arasındaki diğer korelasyon değerlerinden büyük olduğu anlaşılmaktadır.

Ayırma geçerliliğinde kullanılan başka bir analiz yöntemi ise Heterotrait-Monotrait Ratio (HTMT) tekniğidir (Hair vd., 2014). Eğer değişkenlere ilişkin elde edilen tüm HTMT değeri 0.90'ın

altında ise, ölçüm modelinin ayırt edici geçerliliği kabul edilir (Henseler, Ringle ve Sarstedt, 2015). HTMT için tablo sonuçları incelendiğinde gözlenen değerlerin tümünün referans değer olan 0.90'dan daha düşük olduğu görülmektedir. Sonuç olarak tablo 7 ve tablo 8'de yer alan bulgular doğrultusunda test edilen ölçüm modelinin geçerli ve güvenilir olduğu kabul edilmiştir.

Araştırma Modelinin Değerlendirmesi

Şekil 2'deki faktörler arası bulgulara göre, tahrik ve sözel saldırganlık arasında elde edilen beta katsayısı 0.721 iken; tahrik boyutu sözel saldırganlığı 0.520 (%52) düzeyinde açıklamaktadır. Sözel saldırganlık ve fiziksel saldırganlık arasındaki beta katsayısı 0.668 değerine sahip iken; sözel saldırganlık boyutu fiziksel saldırganlığı 0.446 (%44) düzeyinde açıklamaktadır. Hilliard ve Johnson (2018), spor müsabakalarına katılımın birçok yönden tahrik unsuru barındırdığına dikkat çekmektedirler. Bir müsabakaya ilişkin her türlü davranışın farklı algılanabileceği ve bununda neticede sporun süjelerini tahrik edebileceği ifade edilebilir. Neticede tahrik unsuru sözel ve fiziksel saldırganlık eğilimlerini de tetikleyebilecektir. Özellikle Bandura'nın (1973) da işaret ettiği gibi temaslı spor branşlarında saldırganlık davranışlarının daha hızlı ortaya çıktığı olgusu hem gelecek araştırmaların yapılandırılmasında hem de alınacak önlemler noktasında dikkate alınması gereken unsurlardan birisi olarak düşünülmelidir. Alanyazın irdelendiğinde Psikoanalitik kökenli kuramlara göre saldırganlık doğuştan getirilen bir güdü olarak incelenirken; davranışçı yaklaşım da bütün davranışlarda olduğu gibi, saldırganlığı da öğrenilmiş bir davranış biçimi olarak ele almaktadır (Tedeschi, 1984). Mevcut araştırma neticesinde ortaya çıkan kuramsal destekli yapı da davranışsal biçimi destekler bir nitelik taşımaktadır. Goldstein ve Carr'e (1981) göre davranışsal kuram türlerinden olan engellenme kuramında saldırganlık, her zaman için engellenmenin bir ürünü olarak açıklanmıştır. Dolayısıyla engellenme, kişinin amaca yönelik olarak istediği şeyi yapamaması olarak tanımlanmıştır. Bu kavramın, bireyin çevresinden gelebileceği gibi, kendi içindeki çelişki ve çatışmalar sonucu ortaya çıkabileceği aktarılmıştır. Thirer'e (1993) göre saldırganlık kavramı, fiziksel olarak ya da kaba bir dille başkalarına (veya taraftara, antrenöre, sporcuya, görevlilere vb.) zarar verme veya yaralama niyetiyle yapılan insan davranışı olarak aktarılmıştır. Alanyazından da anlaşılacağı üzere araştırma sonuçlarında mevcut ölçme aracını saldırganlık odaklı ele almak daha doğru olacaktır. Spor müsabakalarında taraftar saldırganlığı, ölümlere, yaralanmalara ve maddi hasara neden olan yaygın bir fenomeni temsil etmektedir. Fanatizmin futbol taraftarlarının saldırgan tutumuyla yakından ilişkili olduğunu gösteren araştırmaların olması (Hapsari ve Wibowo, 2015), bu tutumun tahrik boyutunda çerçevesinde saldırganlığın öncülleri olabileceğini işaret etmektedir. Diğer alanyazın araştırmalarında ise futbol taraftarlarında saldırgan davranışların, kulüpler arası rekabet ve sözel kışkırtmalar nedeniyle ortaya çıktığı ve tehlikeli cisimler atılmasına kadar risklere yol açtığı aktarılmıştır (Marvan, 2018; Razavi, Alavi ve Zabihi, 2014). Van Der Meij vd., (2015) göre ise

müsabaka sonuçlarının adil olmadığı ve hakemler tarafından çok fazla hata yapıldığı için saldırgan davranışların ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bu sonuçlar saldırgan davranışlarının temellerinin tahrik noktasında ortaya çıktığı, devamında sözel saldırganlığa dönüştüğünü ve devamında ise tüm paydaşlar için fiziksel saldırganlık ortamının oluşabileceğini kanıtlar niteliktedir. Maxwell (2004) sporda saldırganlık davranışını tahrik ile ilişkilendirirken; Buss ve Perry (1992) yapmış olduğu araştırmada sözel saldırganlık davranışının fiziksel saldırganlık ile orta düzeyde bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Saldırgan davranışların duygusal durumlardan (maç kaybetme, kazanma, yanlış hakem kararı vb.) etkilenebileceği düşünüldüğünde bu durumun bireyleri tahrik etmesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla tahrik olan bireylerin de sözel veya fiziksel saldırgan davranış sergileyebileceği düşünülebilir.

Sonuç olarak, Sporda Seyirci Saldırganlığı ve Şiddet Ölçeği'nin psikometrik özelliklerinin yeniden değerlendirilmesi ve bir modelin denenmesi sağlanmıştır. Neticede ortaya çıkan yapı, 18 Madde ve 3 alt boyuttan oluşmuş ve yeni adı da *Sporda Saldırganlık Ölçeği* olarak değiştirilmiştir. Bu ölçüm aracının 18-65 yaş spor seyircileri/taftarları için kullanılabilir bir ölçme aracı olduğuna kanaat getirilmiştir. Ayrıca mevcut araştırma modeli neticesinde tahrikin sözel saldırganlığa, sözel saldırganlık davranışının ise fiziksel saldırganlığa etkisi olduğu söylenebilir. Araştırma saldırganlık temelinde sınırlandırılmıştır. Alanyazın kapsamı dikkate alındığında saldırganlık dışında alana yönelik şiddet odaklı ölçme araçları geliştirilmesi önerilmektedir.

Etik Kurul İzin Bilgileri

Etik değerlendirme kurulu: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu

Etik değerlendirme belgesinin tarihi: 22.06.2022

Etik değerlendirme belgesinin sayı numarası: 189

Araştırmacıların Katkı Oranları Beyanı

Araştırmanın giriş, veri-analiz, yöntem, bulgular ve sonuç kısmıyla ilgili süreçler birinci yazar, kritik inceleme ile ilgili süreçler ikinci yazar, tartışma kısmı ile ilgili süreçler ise üçüncü yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Çatışma Beyanı

Mevcut araştırmada, yazar/yazarların herhangi bir çatışma beyanı bulunmamaktadır.

Kaynakça

Abbaszadeh, M., Saadati, M., Kabiri, A., ve Ashayeri, T. (2018). Sociological study of factors affecting aggression among soccer spectators. *Journal of Social Order (Entezam-E-Ejtetaei)*, 9(4), 35-70.

- Alpar, R. (2010). *Spor, sağlık ve eğitim bilimlerinden örneklerle uygulamalı istatistik ve geçerlik- güvenilirlik*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bandura, A. (1973). *A social learning analysis*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Berkowitz, L. (1962). *Aggression: A social psychological analysis*. New York: McGraw-Hill.
- Berkowitz, L. (1974). Some determinants of impulsive aggression: The role of mediated associations with reinforcements for aggression. *Psychological Review*, 81(2), 165–176. <https://doi.org/10.1037/h0036094>
- Berkowitz, L. (1989). Frustration-aggression hypothesis: Examination and reformulation. *Psychological Bulletin*, 106(1), 59–73. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.106.1.59>
- Berkowitz, L. (1993). Pain and aggression: Some findings and implications. Special Issue: The pain system: A multilevel model for the study of motivation and emotion. *Motivation and Emotion*, 17, 277–293. <https://doi.org/10.1007/BF00992223>
- Beşkat, M. (2016). *Futbol seyircilerinin empatik eğilimleri ile sporda saldırganlık ve şiddet düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Şanlıurfa örneği)*. Yüksek Lisans tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Block, S., ve Lesneskie, E. (2018). A thematic analysis of spectator violence at sporting events in North America. *Deviant Behavior*, 39(9), 1140-1152. <https://doi.org/10.1080/01639625.2017.1409984>
- Bredemeier, B. J. (1985). Moral reasoning and the perceived legitimacy of intentionally injurious sport acts. *Journal of Sport Psychology*, 7(2), 110-124.
- Buss, A. H., ve Durkee, A. (1957). An inventory for assessing different kinds of hostility. *Journal of Consulting Psychology*, 21(4), 343–349. <https://doi.org/10.1037/h0046900>
- Buss, A. H., ve Perry, M. (1992). The aggression questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(3), 452. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.63.3.452>
- Büyüköztürk, Ş. (2006). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. 6. Baskı. Ankara: Pagem Yayıncılık.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., ve Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem.
- Dollard, J., Doob, L., Miller, N., Mouwer, O. ve Sears, R. (1939). *Frustration and aggression*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Eron, L. D., Huesmann, L. R., Lefkowitz, M. M., ve Walder, L. O. (1972). Does television violence cause aggression? *American Psychologist*, 27(4), 253–263. <https://doi.org/10.1037/h0033721>
- Fornell, C., ve Larcker, D. F. (1981). Structural equation models with unobservable variables and measurement error: Algebra and statistics. *Journal of Marketing Research*, 18, 382-388 <https://doi.org/10.1177/002224378101800313>.
- Geen, R. G. (1990). *Human aggressiveness*. Milton Keynes: Open University Press.
- Geen, R. G. (2001). *Human aggressiveness*. (2. Edition). Milton Keynes: Open University Press.
- George, D., ve Mallery, P. (2003). *SPSS for windows step by step: A Simple guide and reference*. 11.0 Update (4th ed.). Boston: Allyn & Bacon.
- Goldstein, A.P., ve Carr, E.G. (1981). *In Response to aggression methods of control and prosocial alternatives*. Pergamon Pres, Inc.
- Hair, J. F., Hult, G. T., Ringle, C. M., ve Sarsted, M. (2014). *A Primer on partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM)*. Thousand Oaks, California: Sage Publication.
- Hapsari, I., & Wibowo, I. (2015). Fanatisme dan agresivitas suporter klub sepak bola. *Jurnal Psikologi*, 8(1), 52-58.
- Henseler, J., Ringle, C. M., ve Sarstedt, M. (2015). A new criterion for assessing discriminant validity in variance-based structural equation modeling. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 43(1), 115-135.
- Hilliard, R. C., ve Johnson, C. G. (2018). Sport fan attitudes and willingness to commit aggressive acts. *Journal of Sport Behavior*, 41(3), 305-329.
- Huck, S. W. (2012). *Reading statistics and research*. New York, NY: Pearson.

- Husman, B. F., ve Silva, J. M. (1984). Aggression in sport: Definitional and theoretical considerations. In J. M. Silva and R. S. Weinberg (Eds.), *Psychological foundations of sport* (pp. 246–260). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Kerr, J. H. (2004). *Rethinking aggression and violence in sport*. Park Square, Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge.
- Knapton, H., Espinosa, L., Meier, H. E., Bäck, E. A., ve Bäck, H. (2018). Belonging for violence: Personality, football fandom, and spectator aggression. *Nordic Psychology*, 70(4), 278-289. <https://doi.org/10.1080/19012276.2018.1430611>.
- Konter, E. (2006). *Spor psikolojisi el kitabı*. Ankara: Nobel.
- Lee, B. X., Donnelly, P. D., Cohen, L., ve Garg, S. (2016). Violence, health, and the 2030 agenda: Merging evidence and implementation. *Journal of Public Health Policy*, 37(Supp. 1) 1–12. <https://doi.org/10.1057/s41271-016-0011-6>.
- LeUnes, I.D., & Nation, J.R. (1989). *Sport psychology: An introduction*. Chicago: Nelson-Hall.
- Lorenz, K. (1966). *On aggression*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Maxwell, J. P. (2004). Anger rumination: an antecedent of athlete aggression? *Psychology of Sport and Exercise*, 5(3), 279-289. [https://doi.org/10.1016/S1469-0292\(03\)00007-4](https://doi.org/10.1016/S1469-0292(03)00007-4)
- Mil, H. İ., ve Şanlı, S. (2015). Sporda şiddet ve medya etkisi: Bir maçın analizi. *Electronic Journal of Social Sciences*, 14(55), 231-247.
- Marwan, I. (2018). Aggressive behavior supporter in Liga Indonesia. *Hasil Uji Kemiripan*, 4(1), 6-10.
- Özen, Ü., Eygü, H., ve Kabakuş, A.K. (2013). Üniversite öğrencilerinin sporda şiddet ve saldırganlık algıları. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 4(7), 323-342.
- Özgider, C., ve Akgün, O. (2021). Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin şiddet ve saldırganlık düzeyleri üzerine bir incelenme. *Spor Eğitim Dergisi*, 5(3), 24-35.
- Özsoy, S., ve Yıldız, K. (2013). Türkiye'deki spor basınında nefret söylemi. *International Journal of Social Science Research*, 2(2), 46-60.
- Polat, E., ve Sönmezoğlu, U. (2016). Futbol taraftarlarını şiddete yönelten faktörlerin incelenmesi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 471-489.
- Polat, E., ve Yıldız, K. (2021). The effect of gambling motivation of sport spectators on propensity for violence in sport. *Journal of gambling studies*, 37(1), 203-220. <https://doi.org/10.1007/s10899-020-09956-z>
- Razavi, S. M. H., Alavi, S. H., ve Zabihi, E. (2014). The study of spectator's violence and aggression in stadiums. *Journal of Novel Applied Sciences*, 3(9), 971-974.
- Silva, J. M. (1983). The perceived legitimacy of rule violating behavior in sport. *Journal of Sport Psychology*, 5(4), 438-448. <https://doi.org/10.1123/jsp.5.4.438>
- Sturmey, P. (2022). *Violence and aggression: Integrating theory, research, and practice*. Springer Nature.
- Şanlı, S., ve Güçlü, M. (2015). *Sporda Seyirci Saldırganlığı ve Şiddet Ölçeği'nin (SESAŞÖ) geçerlik ve güvenilirlik çalışması*. 4. uluslararası bilim, kültür ve spor kongresi kongre kitabı (s.168), 22-26 Mayıs 2015 Ohrid, Makedonya.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş temel ilkeler ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Ekinoks.
- Tabachnick, B. G., ve Fidell, L. S. (2015). *Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı* (Çev. Ed. M. Baloğlu). Ankara: Nobel Akademik.
- Terry, P. C., ve Jackson, J. J. (1985). The determinants and control of violence in sport. *Quest*, 37(1), 27–37. <https://doi.org/10.1080/00336297.1985.10483817>.
- Thirer, J. (1993). Aggression. In R.N. Singer, M. Murphey, & L.K. Tennant (Eds.), *Handbook of research on sport psychology* (pp. 365-378). New York: MacMillian Publishing Company.
- Tedeschi, J. T. (1984). A social psychological interpretation of human aggression. In A., Mummendey (Ed.) *Social Psychology of Aggression* (s. 5-20). Springer-Verlag.

- Toder-Alon, A., Icekson, T., ve Shuv-Ami, A. (2019). Team identification and sports fandom as predictors of fan aggression: The moderating role of ageing. *Sport Management Review*, 22(2), 194-208. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.smr.2018.02.002>
- Wann, D. L., Carlson, J. D., ve Schrader, M. P. (1999). The impact of team identification on the hostile and instrumental verbal aggression of sport spectators. *Journal of Social Behavior and Personality*, 14(2), 279-286.
- Van Der Meij, L., Klauke, F., Moore, H. L., Ludwig, Y. S., Almela, M., ve Van Lange, P. A. (2015). Football fan aggression: The importance of low basal cortisol and a fair referee. *PLoS One*, 10(4), 1-14, e0120103. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0120103>
- Yaşar, M. R. (2010). Şans oyunları ve iddaa. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(34), 138-171.
- Yıldırım, M. (2017). Futbol seyircilerinin saldırganlık davranışlarına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(50), 1046-1057.

Bu eser [Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) ile lisanslanmıştır.